

dan, babasının katili Harâm b. Câbir'i öldürmekle övünür; fakat şiirin esas güzelliği sevgilisi Ümeyme'den bahsettiği nesib (gazel) kısmındadır (İngilizce'ye çevirisi için bk. Stetkevych, XVIII [1986], s. 371-373).

4. *Fâ'îyye*. Baskın öncesi gecenin tasvirini yapan ve silâhları anlatan bir kasidedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şenferâ, *Dîvân* (nşr. Emîl Bedî' Ya'kûb), Beyrut 1411/1991, neşredenin girişi, s. 9-23; Mufaddal ed-Dabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât* (nşr. C. J. Lyall), Oxford 1918, I, 194-207; Muhammed b. Habîb, *Es-mâ'ü'l-muḡtâlin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, *Ne-vâdirü'l-maḥtûṭât* içinde), Kahire 1373/1954, VI, 231-232; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, I, 80; İbn Ebû Tâhir, *el-Mensûr ve'l-manzûm* (nşr. Muh-sin Gayyâz), Beyrut 1977, s. 69-79; Ebû Bekir es-Sûlî, *Aḥbârü'l-Buhtûrî* (nşr. Sâlih el-Eşter), Dımaşk 1378/1958, s. 135; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâli* (nşr. M. Abdülcevâd el-Asmaî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), I, 156; III, 203-206; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eḡânî*, Beyrut 1414-15/1994, XXI, 118-128; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerḥu'l-Mufaḍḍaliyyât* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1397/1977, I, 379-397; Meydânî, *Mcma'u'l-emşâl* (Ebû'l-Fazl), II, 394-395; İbnü's-Şecerî, *Muḥtârâtü'su'arâ' il-'Arab* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1399/1979, s. 92-125; Zemahşerî, *A'cebü'l-aceb fi şerhi Lâmiyyeti'l-'Arab*, İstanbul 1300/1883; Ukberî, *Şerḥu Lâmiyyeti'l-'Arab* (nşr. M. Hayr el-Halvânî), Beyrut 1403/1983; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, III, 343-345; G. Jacob, *Aus Schanfarâs Dîwân*, Berlin 1914; a.mlf., *Schanfarâ-Studien*, München 1914-15, I-II; a.mlf., *Schanfarâs Lamîjat al-'Arab*, Hannover 1923; Serkis, *Mu'cem*, I, 111, 974; II, 1147-1148; Brockelmann, *GAL*, I, 16; *Suppl.*, I, 52-54; Nâsirüddin el-Esed, *Meşâdirü's-si'r il-Câhili*, Kahire 1956, s. 452-461; Yûsuf Huleyf, *eş-Su'arâ'ü's-Şa'âlik fi'l-aşri'l-Câhili*, Kahire 1959, s. 328-336; M. Bedî' Şerîf, *Lâmiyyetü'l-'Arab ev neşidü's-şahrâ'*, Beyrut 1964; Sezgin, *GAS*, II, 133-137; Fuâd Efrâm el-Bustânî, "eş-Şenferâ", *Silsiletü'r-revâ'i'*, Beyrut, ts. (el-Matbaatü'l-katolikkiye), II, 112-113; Mahmûd Şükri el-Âlûsî, *Bulâḡu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), III, 143-147; Abdülhalim Hîfî, *Lâmiyyetü'l-'Arab li's-Şenferâ*, Kahire 1981; a.mlf., *Şi'ru's-Şa'âlik*, Kahire 1987, s. 162-172, 179-181, 187-192; a.mlf., *eş-Şenferâ's-Su'lûk: Ḥayâtüh ve lâmiyyetüh*, Kahire 1989; M. A. Sells, *Desert Tracings*, Middletown 1989, s. 21-31; a.mlf., "Shanfarâ's Lâmiyya: A New Version", *al-'Arabî*, II/16, London 1983, s. 5-25; S. P. Stetkevych, *The Mute Immortals Speak*, Ithaca 1993, s. 119-157; a.mlf., "Archetype and Attribution in Early Arabic Poetry: al-Shanfarâ and the Lâmiyyat al-'Arab", *IJMES*, XVIII (1986), s. 361-390; F. Gabrieli, "Sull' autenticità della 'Lâmiyyat al-'Arab'", *RSO*, XV (1935), s. 358-361; a.mlf., "Ta'abbata Şarran, Şanfarâ, Ḥalaf al-Aḥmar", *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei* (serie VIII), I, Roma 1946, s. 40-69; M. Sabri Sözeri, "Şenferâ ve Lâmiyyetü'l-'Arab", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1963, s. 3-9; F. Krenkow - [Nihad M. Çetin], "Şenferâ", *İA*, XI, 424-426; A. Arazi, "al-Şanfarâ", *EI²* (İng.), IX, 301-303.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

ŞENGEL, Ali Rıza (1879-1953)

Türk müzikisi bestekârı
ve hocası.

İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu. Bu sebeple daha çok Eyyûbî Ali Rıza Bey diye tanındı. Babası son dönem zâkirbaşlarından, dinî eserler bestekârı Eğrikapılı Mehmed Efendi, annesi Emîr Buhârî Tekkesi şeyhi Mesud Efendi'nin kız kardeşi Zeynep Hanım'dır. Babasının evlerinde düzenlediği musikili toplantılarına katılarak küçük yaştan itibaren müsiği ortamında yetişti. On dört-on beş yaşlarında iken klasik eserleri icra edebilecek bir düzeye geldi. Ancak ciddi müsiği öğrenimine on sekiz yaşında Muallim İsmâil Hakkı Bey'in müsiği dershanesinde aldığı solfej ve nazariyat dersleriyle başladı. Ayrıca Ali Rıza Bey'in müsiği hayatında tekkelerin büyük etkisi oldu. Rifâiyye tarikatına intisabının yanı sıra dayıların Emîr Buhârî Tekkesi şeyhi Mesud Efendi, Kâdirî şeyhi Râşid ve Remlî Dergâhı şeyhi Hâlis efendilerden öğrendiği eserlerle dinî müsiği repertuarını geliştirdi. Bu arada genç yaşta başladığı zâkirlik görevini pek çok tekkede zâkirbaşlıkla devam ettirdi ve son dönemde yetişmiş üstat nevenler arasına girdi. Sahneye ilk defa 1908 yılında Donanma Cemiyeti yararına verilen bir müsamerede hânenide olarak çıktı. 1914'te Mehterhâne-i Hâkânî'de mehterbaşı sıfatıyla görevlendirildi. Müsiği-i Osmânî Cemiyeti'nin Eyüp şubesinde hocalık yaptı. İstanbul ve Ankara radyolarında bazı görevlerde bulundu. Bir süre İstanbul Türk Müziği Yüksek Sanatkarları Cemiyeti İcrâ Heyeti ile İstanbul Belediye Konservatuarı İcrâ Heyeti şefliğini yürüttü. Muallim İsmail Hakkı Bey'in kurup orkestrasını yönettiği İstanbul Opereti'nde uzun süre çalpara çaldı. 28 Eylül 1953 tarihinde vefat etti ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi.

Son devrin önemli müsikîşinasları arasında yer alan Ali Rıza Şengel müsiği birikimi (mahfûzâtı), bestekârlığı ve hocalığı ile tanınmıştır. Müsiği nazariyatı konusunda kendini yetiştirdikten sonra özellikle dinî müsiği üzerinde yoğunlaşmış, bizzat meşkettiği ve zâkirlerden dinlediği pek çok eseri notaya almıştır. Bu vesileyle 21 Kasım 1906 tarihinde yazmaya başladığı "İlâhiyyât" adlı derlemesini iki defterde toplamıştır. Vefatından sonra bacanağı zâkirbaşı Selahattin Güner'e intikal eden, 424

Ali Rıza
Şengel

dinî eserden müteşekkil birinci defter Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı tarafından *Türk Müzikisi Klâsikleri-İlâhîler* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Yusuf Ömürlü, I-IV, İstanbul 1979-1982). İkinci defter ise bugün Hüseyin Tolan'ın vârislerinde bulunmaktadır. İyi derecede ud, kanun ve keman çalardı. Evinde ve dersanelerde verdiği derslerde pek çok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Arif Sami Tokar ve Hâfız Hüseyin Tolan en önemlileridir.

Kendini bildiğinden beri Türk müzikisi üzerinde çalıştığını söyleyen Şengel tertip ettiği şehnaz-kürdî, tâhir-kürdî ve şehnaz-hâverân makamlarıyla (bazılarına göre şehnaz-hâverân makamını yeniden canlandırmıştır) müsiği nazariyatı sahasındaki bilgisini ortaya koymuştur. Onun dinî ve din dışı formlarda 1000 kadar eser bestelediği söylenir. İlk eseri 1905'te bestelediği, "Her ne dem alsa ele câm-ı sefâyı sâkî" mısraıyla başlayan râhatülervah makamındaki zencir bestesidir. Öztuna peşrev, saz semâisi, longa, beste, semâi, marş, şarkı, tevşih ve ilâhî formlarında 155 eserin listesini vermektedir (*BTMA*, II, 349-351). Ayrıca *Türk Müzikisi Klâsikleri-İlâhîler* adlı eserle Abdülkadir Töre'nin koleksiyonu birleştirilerek yapılan dokuz ciltlik yayımda bestelediği kırk dokuz tevşih ve ilâhinin notası güftesiyle birlikte neşredilmiştir (İstanbul 1979-1996). "Yâ kerîm Allah bize mağfiret kıl" mısraıyla başlayan isfahan; "Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin" mısraıyla başlayan acem-aşiran; "Dervişlik baştadır taçta değildir" mısraıyla başlayan nikriz ilâhileriyle, "Dermendim mücrimim dermâna geldin yâ resûl" mısraıyla başlayan rast; "Cânım kurban olsun senin yoluna" mısraıyla başlayan hüseynî tevşihleri dinî eserlerinden bazılarındır. Şengel'in hüseynî makamında bestelediği, "Ceddin deden neslin baban" mısraıyla başlayan eski Ordu Marşı da günümüzde mehter repertuarının çok sevilen eserleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 629, 644, 660, 670; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 406-407; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 220-225; Şengel, *İlahiler*, I, 9-10; *TSM Sözlü Eserler*, tür.yer.; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 183-184; "Musikimizin Tipik Siması: Eyyûbi Ali Rıza Şengel", *Radio Haftası*, sy. 57, İstanbul 1951, s. 11-15; Öztuna, *BTMA*, II, 349-351; Nuri Özcan, "Mehmed Efendi, Eğrikapılı", *DİA*, XXVIII, 452.

NURİ ÖZCAN

ŞENSEBÂNİLER

(bk. GURLULAR).

ŞENŞÛRÎ

(bk. ŞİNŞEVİRİ).

ŞENTEMERÎ

(bk. A'LEM eş-ŞENTEMERÎ).

ŞENTEMERİYE

(شنتمرية)

Endülüs'te aynı adı taşıyan
iki tarihî şehir.

Çok defa birbirine karıştırılan iki şehir ayırmak için birine Şentemeriyetülgarb, diğerine Şentemeriyetüşşark denilmiştir. Günümüzde bunlardan birincisi Portekiz, ikincisi İspanya sınırları içerisinde bulunur. Portekiz'in güneyinde Atlas Okyanusu sahilinde yer alan ve İslâm fetihleri öncesinde Ossónoba (Uşşûnube) adını taşıyan birinci Şentemerîye (Santa Maria de Algarve = Santaver) 94 (713) yılında müslümanlar tarafından fethedildi. Endülüs'te ülkenin batısında kaldığı için Şentemeriyetülgarb adı verilen şehir ve çevresi X. yüzyıldan itibaren yeni ismiyle tanındı. Mü'lûkü't-tavâif zamanında yönetimi elinde bulunduran hânedanın atası Hârûn'a nisbetle Şentemeriyetühârûn olarak da anıldı. 1233'te şehir hristiyanların eline geçtikten sonra Hârûn adı önce Faaron'a (Faaram), ardından günümüzdeki Faro'ya dönüştü. Batı Endülüs şehirlerinden Şilb'e (Silves) bağlı olan Şentemeriyetülgarb, X. yüzyıl başlarında Benî Bekir b. Zedlefe adlı yarı bağımsız küçük bir müvelled hânedanı tarafından başşehir haline getirildi ve Şilb'in gölgesinde kalmış olsa da kadı tayin edilen bir merkez olma özelliğini

taşıyordu. Süleyman el-Müstâîn zamanında (1009-1010, 1015-1016) soyu kesin biçimde bilinmemekle beraber muhtemelen müvelled kökenli olan Saîd b. Hârûn'a iktâ olarak verildi. Saîd'in oğlu Ebû Abdullah Muhammed el-Mu'tasım devrinde Şentemerîye istikrarlı bir dönem yaşadı; ancak 444'te (1052) Abbâdîler'in eline geçti. Murâbitlar ve Muvahhidler zamanında adından nâdiren bahsedilen Şentemeriyetülgarb 1249'da Portekiz Kralı III. Alfonso tarafından istilâ edildi. 1252'de kısa bir süre Kastilya Krallığı'nın himayesi altına girdiyse de 1266'da tekrar Portekizliler'in eline geçti. XI. yüzyılda Azîze Meryem'in makamını görmek için yapılan ziyaretler Şentemerîye'nin hristiyanlarca tanınmasına vesile oldu. İbn Abdülmün'im el-Himyerî şehirde bulunan ve yaklaşıldığında suyu kesilen, uzaklaşıldığında akmaya devam eden bir su kaynağının insanların ilgisini çektiğini belirtir. Şehrin içindeki el-Garb bölgesi tasavvufî canlılığıyla meşhurdur. Sahil şehri olması ve bir limana sahip bulunması sebebiyle Şentemerîye ticarî açıdan gelişme kaydetti. Şehirdeki tersane sayesinde Hârûnîler zamanında denizcilik faaliyetleri daha da ilerledi. Balıkçılığa müsait konumu, hristiyanların ziyaret mahalli olması, ayrıca incir, üzüm ve zeytin üretimiyle diğer Endülüs şehirleriyle olduğu kadar Kuzey Afrika, hatta Mısır'la ticarî ilişkilerde bulunuyordu. Atlas Okyanusu'nun kıyısındaki şehrin deniz tarafında bulunan surları yüksek dalgaların önünde siper vazifesi görüyordu. İslâmî dönemde surlarla çevrilen şehrin iç alanının 9,5 hektar olduğu tahmin edilmektedir. Şentemerîye'nin istilâsından iki yıl sonra dikilen katedral ve sahile açılan kapıyı kontrol eden kale merkez camisi ve müslüman yerleşim merkezinin bulunduğu yerde inşa edildi. Şehrin surları XIII. yüzyılda yenilendi. Günümüzde Algarve (el-Garb) turistik bölgesinin merkezi ve en büyük şehir

olan Faro 2009 yılı başlarında 42.000 nüfusa sahipti. Şentemerîye'de bazı şair ve âlimler yetişmiştir. Arap dil ve edebiyatı âlimi A'lem eş-Şentemerî, şair ve fakih Ebû'l-Fazl İbnü'l-A'lem ve İbn Sâlih eş-Şentemerî bunların başında gelir.

İkinci Şentemerîye günümüzde İspanya'nın Aragon bölgesinde Guadalajara'nın (Vâdilhicâre) doğusunda Teruel'den 45 km. uzaklıkta, adını Benî Rezîn'den alan Albarracín'in yerinde bulunan Şentemeriyetüşşark'tır (Santa Maria de Oriente). Berberî Hevâre kabilesine mensup bir sülâle olan Benî Rezîn'in atası Rezîn el-Bernusî'nin Târik b. Ziyâd'la birlikte Endülüs'e gidip Kurtuba'ya (Cordoba) yerleştiği, onun haleflerinin bilinmeyen bir tarihte Şentemerîye'nin içinde yer aldığı Sehle bölgesinin idaresini üstlendikleri kaydedilmektedir. Şentemeriyetüşşark, Endülüs Emevî Devleti'nin kurucusu I. Abdurrahman zamanında (756-788) Miknâse Berberîleri'nden olup Hz. Fâtıma soyundan geldiğini iddia eden Şakyâ b. Abdülvâhid tarafından ele geçirilen merkezler arasındaydı. Endülüs Emevî Devleti'nin buhrana sürüklendiği XI. yüzyılın ilk yıllarında Benî Rezîn'den İbnü'l-Asla' diye de anılan Ebû Muhammed Hüzeyl b. Abdülmelik, muhtemelen Şentemerîye merkez olmak üzere Sehle bölgesinde bağımsızlığını ilân ederek o zamana kadar adı duyulmamış olan Şentemerîye'yi imar etti. Diğer tâife emirleri arasındaki iç savaşlardan uzak durması sayesinde Şentemerîye'de ve sahip olduğu bölgede istikrarı sağlayıp refah seviyesini yükseltti. Ancak oğlu Hüsâmedevle (Cebrüdevle) Ebû Mervân Abdülmelik zamanında Kastilya Krallığı'nın artan baskıları ve Murâbitlar'la Kastilyalılar arasındaki mücadelede arada kalmaları sebebiyle sıkıntılar yaşandı. İbnü'l-Kerdebûs bu dönemde Kral Ferdinand'ın Şentemerîye'yi istilâ ettiğini söylerse de bu bilgi diğer kaynaklarca teyit edilmemektedir. Hüsâ-

Günümüzde
Albarracín
adını taşıyan
Şentemeriyetüş-
şark'tan
bir görünüşü

